

BADANIA OLEJU W ZNOWELIZOWANEJ RAMOWEJ INSTRUKCJI EKSPLOATACJI TRANSFORMATORÓW wyd. 2022 PRZYCZYNY I ZAKRES WPROWADZONYCH ZMIAN

Teresa Buchacz

Konferencja „TRANSFORMATOR 24”
PTPRiEE Wisła 17-18.04.2024r.

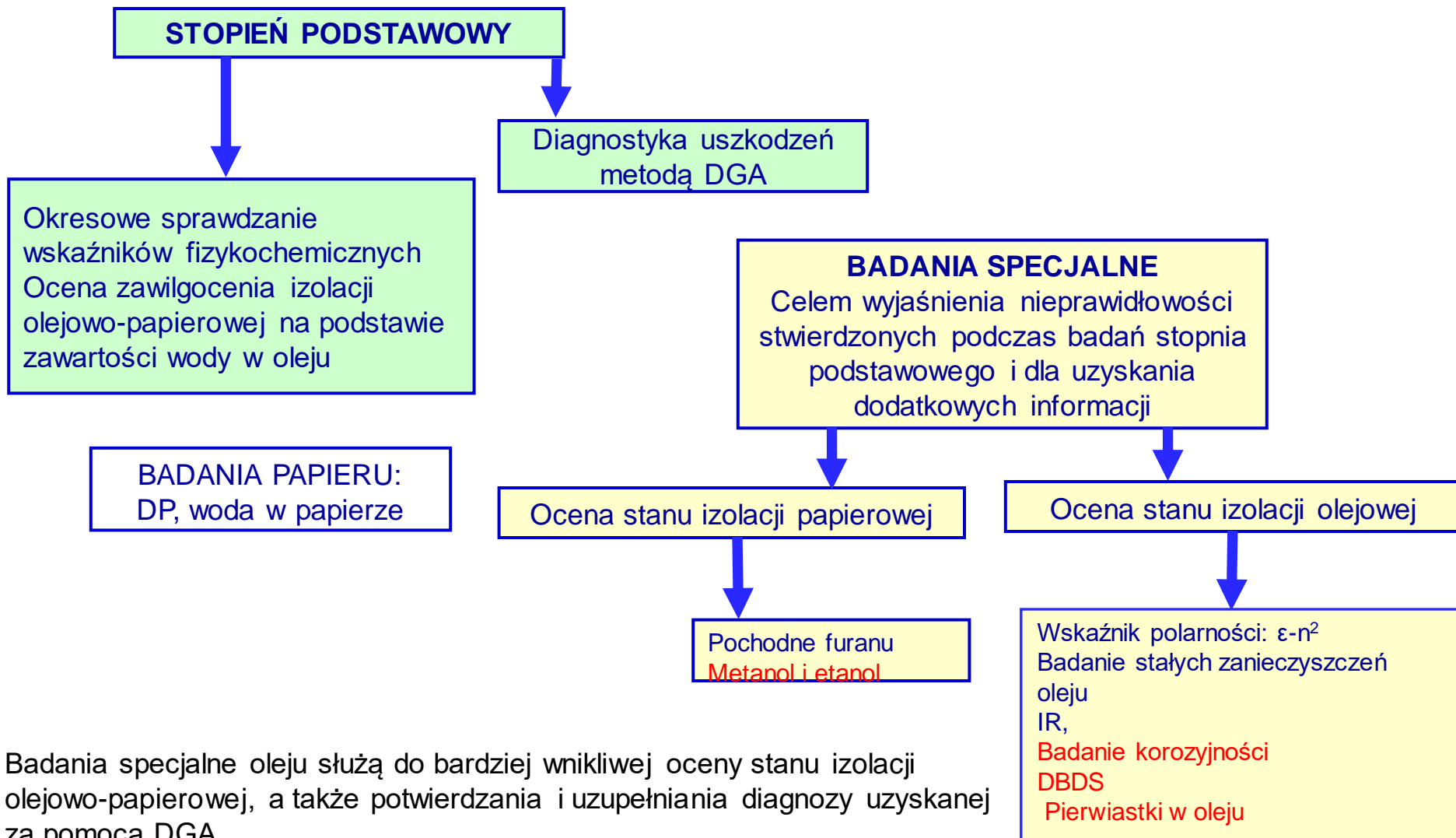
PROGRAM BADAŃ OLEJU wg RIET - GENEZA

Program badań oleju zawarty w RIET oparty jest o długie, ponad 60. letnie doświadczenia laboratorium Energopomiaru i Energopomiaru-Elektryka

lata 50.XX w.	pomiary napięcia przebicia, rezystywności, $\text{tg}\delta$, przenikalności elektryczną ϵ i liczby kwasowej oleju
lata 60.XX w.	prace badawcze mające na celu wyjaśnienie wpływu różnych czynników na parametry dielektryczne oleju na podstawie fizyki dielektryków oraz związku między właściwościami oleju a rezultatami pomiarów bezpośrednich transformatorów
1968r.	pierwsze prace nad zastosowaniem analiz chromatograficznych do diagnostyki transformatorów,
1972r.	wprowadzenie DGA do programu badań jednostek o mocy $>100\text{MVA}$ (przed pierwszą publikacją IEC 599 z 1978r.)
1988r.	Nowe wartości typowe na podstawie analizy statystycznej wyników; kryteria oparte o sumę gazów palnych i dynamikę ich przyrostu
1993r.	dodatkowe kryteria oparte o stosunki węglowodorów C3
po 2000r.	zastosowanie DGA do oraz badań PPZ (od 2002r.), prób fabrycznych (2005r.) oraz badań izolatorów przepustowych i przekładników znowelizowane kryteria wprowadzone do RIET 2001, 2006 i 2012.
1998r.	wprowadzenie analizy pochodnych furanu w oleju
2002r.	pierwsze prace badawcze mające na celu ocenę możliwości zastosowania cieczy alternatywnych w krajowej energetyce.
2005r.	stałe zanieczyszczenia oleju
2006 r.	wykrywane siarki korozyjnej; oznaczanie DBDS
2021r.	lekkie alkohole w oleju

ZAKRES BADAŃ OLEJU ZAWARTY W RIET

Według zaleceń RIET pierwszy, podstawowy stopień diagnostyki technicznej transformatorów stanowi analiza DGA oraz badania parametrów oleju. W przypadku wykrycia nieprawidłowości, wykonuje się badania specjalne.

PROGRAM BADAŃ OLEJU W EKSPLOATACJI wg RIET, a WYMAGANIA NORMY PN-EN 60422

Program badań oleju zawarty w RIET wykazuje pewne różnice w stosunku do wymagań normy PN-EN 60422 (która jak większość nie ma charakteru obligatoryjnego):

1. INNY PODZIAŁ TRANSFORMATORÓW NA GRUPY
2. INNE WARTOŚCI KRYTERIALNE PARAMETRÓW ustalone na podstawie wyników badań własnej populacji transformatorów; ocena dwustopniowa: (*STAN DOBRY– STAN ZŁY*)
3. RÓŻNICE W ZAKRESIE BADAŃ
  - zawartość wody w oleju odniesiona do 50°C,
  - pomiar $\text{tg}\delta$ i rezystywności w temperaturze 20°C i 50°C (zamiast wymaganej w PN-EN 60422 temp. 90°C),
  - oznaczanie lepkości i gęstości olejów transformatorów grupy I,
  - inna częstość badań oleju
  - własny program badań specjalnych obejmujący m.in. wielokierunkową ocenę stopnia zesterzenia oleju:
    - a) wskaźniki zesterzenia: napięcie powierzchniowe i parametr $\varepsilon - n^2$
    - b) dodatkowe pasma w widmie IR

PRZYCZYNY WPROWADZENIA ZMIAN W RIET wyd. 2022

Obecne wydanie RIET czwartą edycją tego dokumentu.

Program badań oleju (w zakresie podstawowym i specjalistycznym) w kolejnych edycjach RIET jest dostosowany do realnych warunków pracy aktualnie eksploatowanych transformatorów w Polsce i co kilka lat uaktualniany.

1. Potrzeba uaktualnienia norm związanych z badaniami oleju.
2. Wydanie piątej edycji normy IEC 60296:2020, która została przyjęta w Polsce jako PN-EN IEC 60296:2021.
3. Konieczność opracowania nowych kryteriów oceny wyników badań oleju ze względu na:
  - ✓ zmniejszającą się liczbę starszych transformatorów
  - ✓ wymiany olejów zużytych lub ich regenerację na miejscu zainstalowania,
  - ✓ zastosowanie w nowych transformatorach olejów produkowanych wg zmienionych technologii.
4. Potrzeba uaktualnienia programu badań specjalnych.
5. Rozwój nowych metod badawczych.
6. Wzrost zainteresowania alternatywnymi cieczami dielektrycznymi (estry naturalne i syntetyczne).

ZMIANY DOTYCZĄCE CIECZY ELEKTROIZOLACYJNYCH

Zakres wprowadzonych zmian w RIET wyd. 2022r. obejmuje:

- Rozdział 5: Gospodarka i eksploatacja oleju transformatorowego
- Załącznik 10: Ocena stanu technicznego transformatorów metodą DGA
- Załącznik 7: Badania specjalne oleju oraz izolacji papierowej
- Załącznik 12: Uzdatnianie izolacji transformatorów i rewizje wewnętrzne na miejscu zainstalowania
- Załącznik 6: Pomiary i przeglądy podobciążeniowych przełączników zaczepów, p. 4.: Badania oleju z podobciążeniowego przełącznika zaczepów
- Załącznik 15: Pobieranie gazów z przekaźnika gazowo-przepływowego
- Załącznik 2: Eksploatacja mis olejowych pod transformatorami
- Załącznik 20: Dokumenty i normy związane z Instrukcją

OLEJ DO NAPEŁNIANIA TRANSFORMATORÓW

NORMA PN-EN IEC 60296:2021 wyd. 5

Obecnie, ze względu na ochronę środowiska i zasobów naturalnych jako nowe uznawane są nie tylko oleje produkowane z nowego surowca (ropy naftowej albo gazu tzw. olej GTL), ale również z recyklingu w rafinerii zużytych olejów transformatorowych. Niezależnie od pochodzenia oleje powinny spełniać odpowiednie wymagania dla typu A lub B.

POLSKA NORMA

ICS 29.040.10; 29.130.01; 29.180

PN-EN IEC 60296

Wprowadza

EN IEC 60296:2020, IDT

IEC 60296:2020, IDT

Zastępuje

PN-EN 60296:2012

Ciecze stosowane w elektrotechnice

Mineralne oleje elektroizolacyjne do urządzeń elektrycznych

Norma Europejska EN IEC 60296:2020 Fluids for electrotechnical applications - Mineral insulating oils for electrical equipment (IEC 60296:2020) ma status Polskiej Normy

© Copyright by PKN, Warszawa 2021

nr ref. PN-EN IEC 60296:2021-03

Wszystkie prawa autorskie zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być zwielokrotniana jakiegokolwiek techniką bez pisemnej zgody Prezesa Polskiego Komitetu Normalizacyjnego

ISBN 978-83-8254-112-0

OLEJ DO NAPEŁNIANIA TRANSFORMATORÓW

NORMA PN-EN IEC 60296:2021

Obowiązujące oznaczenia olejów z dostaw z rafinerii- kod czteroliterowy

Pierwsza litera: klasa (przeznaczenie)	T – transformatorowy	S – do wyłączników	
Druga litera: rodzaj (pochodzenie)	V – świeży	R – z recyklingu	
Trzecia litera: typ (jakość)	Typ A	Typ B	
Czwarta litera: grupa (zawartość inhibitora utleniania)	I – inhibitowany od 0,08% do 0,40% wag.	T – śladowo inhibitowany poniżej 0,08% wag.	U – nieinhibitowany od 0,08% do 0,40% wag.

Dla olejów przeznaczonych do napełniania nowych transformatorów wprowadzono w RIET dodatkowe wymaganie wykonania testu sprawdzającego możliwość przeprowadzenia przez producentów transformatorów próby kompatybilności z materiałami konstrukcyjnymi wg ASTM D 3455. Ma to na celu zabezpieczenie polskiego rynku przed produktami gorszej jakości, które pomimo spełnienia wymagań PN-EN IEC 60296 w warunkach eksploatacyjnych będą szybko podlegać degradacji.

ZMIANA NIEKTÓRYCH WARTOŚCI KRYTERIALNYCH PARAMETRÓW OLEJU

Wprowadzone zmiany dotyczą parametrów oleju:

1. przeznaczonego do napełniania nowych transformatorów oraz wymiany i uzupełniania poziomu w urządzeniach eksploatowanych,
2. po końcowym napełnieniu i zakończeniu obróbki na transformatorze,
3. przed wprowadzeniem transformatora do eksploatacji (po montażu)
4. w eksploatacji.

Wartości kryterialne uaktualniono na podstawie analizy statystycznej ponad 12,5 tys. wyników badań otrzymanych w laboratorium Energopomiar-Elektryka.

Przyjęto 98. percentyl jako wartość graniczną.

W szczególności zweryfikowano wartości kryterialne parametrów:
zawartość wody, $\text{tg}\delta$, liczba kwasowa, napięcie powierzchniowe.

UAKTUALNIONE WYMAGANIA W EKSPLOATACJI

Rodzaj badania	Transformatory grupy II	Transformatory grupy I	
		≥ 220 kV	≥ 400 kV
Wygląd	Przezroczysty bez osadu i wody wydzielonej		
Zawartość wody K. F. [ppm]	≤ 25 ^{*)}	≤ 15 ^{*)}	≤ 10 ^{*)}
Napięcie przebicia [kV]	≥ 45	≥ 60	≥ 60
Liczba kwasowa [mgKOH/g _{oil}]	≤ 0,20	≤ 0,15	≤ 0,10
Temperatura zapłonu [°C]	≥ 130	≥ 130	≥ 130
Gęstość w 20°C [g/cm ³]	—	≤ 0,900	≤ 0,900
Lepkość kinematyczna w 20°C [mm ² /s]	—	≤ 30	≤ 30
Rezystywność w 50°C [Ωm]	≥ 5×10 ⁹	≥ 1×10 ¹⁰	≥ 5×10 ¹⁰
tgδ w 50°C	≤ 0,05	≤ 0,03	≤ 0,01
σ [mN/m]	≥ 21	≥ 23	≥ 25
Zanieczyszczenia stałe	≤ 17/16/13	≤ 17/16/13	≤ 16/15/12
Częstość wykonywania badań	Co 2 lata	Co rok	

* Dla próbki oleju pobieranej w temp. 50°C

NOWE KRYTERIA OCENY WYNIKÓW DGA

Załącznik 10

W załączniku podano nowe 90% wartości typowe stężeń gazów na podstawie analizy ok. 15 tys. wyników.

Obszerniej przedstawiono problem występowania gazowania pasożytniczego w transformatorach, które pojawia się na skutek rozkładu oleju w niskich temperaturach. Dotyczy on szczególnie współcześnie produkowanych olejów, głównie nieinhibitowanych typu naftenowego, o wysokim stopniu rafinacji, które są podatne na wytwarzanie wodoru w różnych stężeniach, jak również węglowodorów nasyconych. Zjawisko to utrudnia interpretację wyników DGA z uwagi na charakterystyczny skład, który jest podobny do towarzyszącego wyładowaniom niezupełnym lub niskotemperaturowym przegrzaniom.

Gazowania pasożytniczego olejów nie należy mylić z innym parametrem tj. stabilnością gazową z polu elektrycznym, która opisuje zdolność oleju do absorbowania lub wydzielenia gazu, gdy zostanie on poddany udarom elektrycznym i jonizacji w określonych warunkach laboratoryjnych.

Wg danych CIGRE zjawisko gazowania pasożytniczego dotyczy 20% obecnie produkowanych transformatorów.

ZASTOSOWANIE BADAŃ OLEJU DO OCENY STANU PPZ

Załącznik 6. pkt 4

- Uaktualnione wymagania dotyczące napięcia przebicia i zawartości wody w przełącznikach konwencjonalnych i próżniowych.
- Informacje o zastosowaniu DGA do badań PPZ oraz kryteria ułatwiające ocenę wyników.

Współczynnik Stenestama ($\text{CH}_4 + \text{C}_2\text{H}_6 + \text{C}_2\text{H}_4$)/ C_2H_2	< 0,5	Normalna praca
	0,5÷5	Podważenie przegrzania
	> 5	Przegrzanie styków; PPZ przekazać do remontu
Współczynnik Reinhausena $\text{C}_2\text{H}_4/\text{C}_2\text{H}_2$	0,1÷1	Normalna praca
	< 0,1	Nadmierne wyładowania łukowe
	> 1	Przegrzanie styków

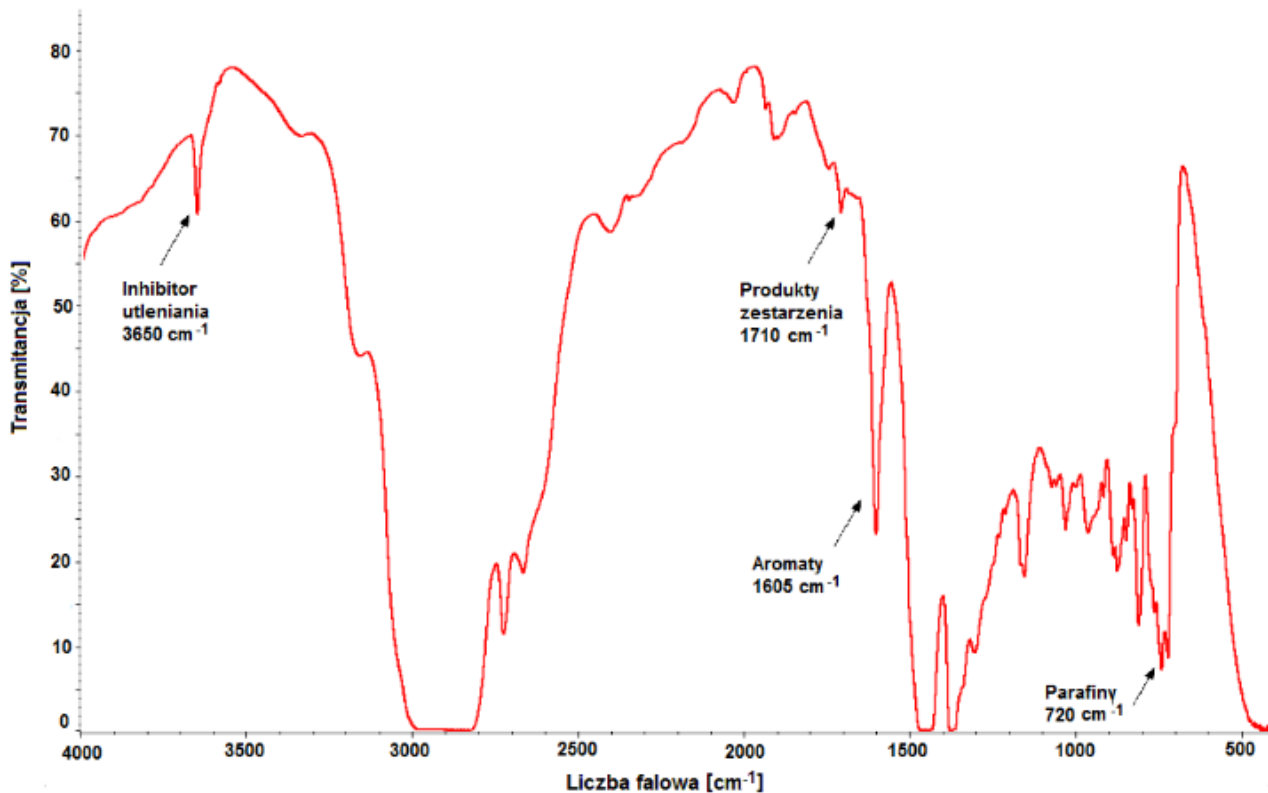
0,5 < S < 1 należy pobrać próbkę w okresie od 3 do 6 miesięcy,

1 < S < 3 należy pobrać próbkę w okresie 1 – 3 miesięcy,

3 < S < 5 należy pobrać próbkę w okresie jednego miesiąca.

BADANIA SPECJALNE OLEJU ORAZ IZOLACJI PAPIEROWEJ

WIDMO IR: Załącznik 7

ZASTOSOWANIE RUTYNOWE:

- ✓ poznania struktury oleju,
- ✓ oznaczenia aromatów i parafin (IEC 590)
- ✓ oznaczenie inhibitora utleniania (PN-EN 60666).

DODATKOWE ZASTOSOWANIE W LABORATORIUM ENERGOPOMIARU:

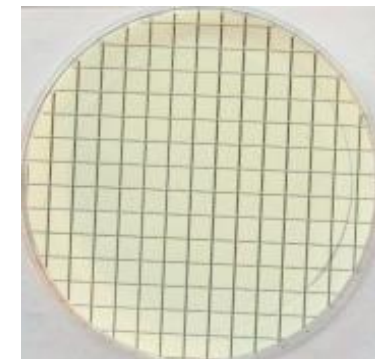
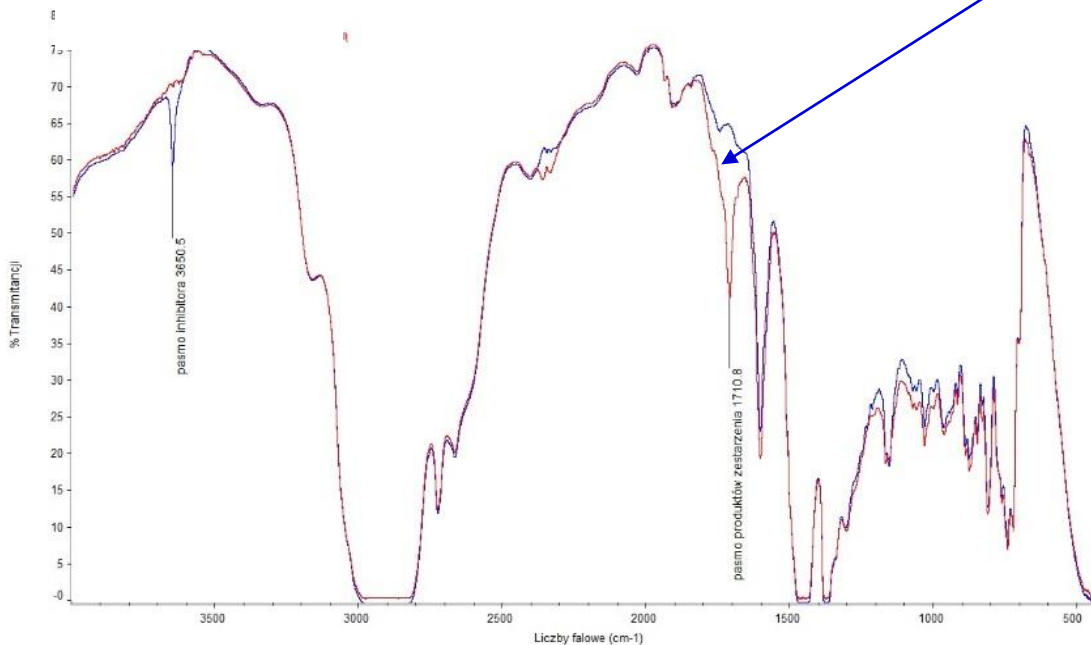
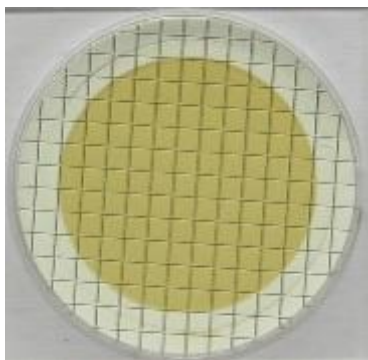
- **WERYFIKACJA OCENY STOPNIA ZESTARZENIA OLEJU** (pasmo absorpcji przy liczbie falowej 1710 cm⁻¹ jest charakterystyczne dla produktów starzenia zawierających grupę karbonylową C = O (aldehydy, ketony, estry, kwasy karboksylowe)

ZASTOSOWANIE BADAŃ SPECJALNYCH DO OCENY ZESTARZENIA OLEJU I SKUTECZNOŚCI REGENERACJI

Olej z transformatora grupy II; 10 MVA; 20/6,3 kV r.b. 1984

Parametr	Przed regeneracją	Po regeneracji	Kryteria wg RIET
Liczba kwasowa [mg KOH/g]	0,17	0,01	0,15
σ [mN/m]	18	46	≥ 23
$\varepsilon - n^2$	0,0621	0,0090	$\leq 0,0600$

Gdy regeneracja jest przeprowadzona prawidłowo, pasmo 1710 cm^{-1} zanika

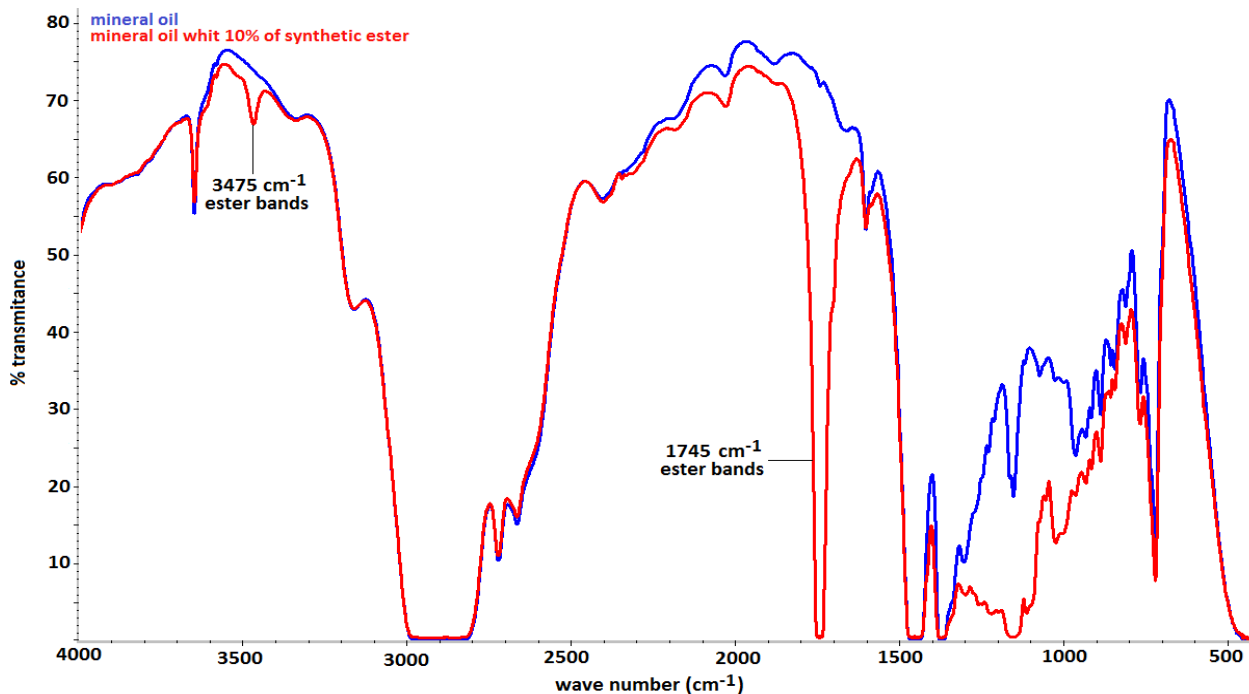

BADANIA SPECJALNE OLEJU ORAZ IZOLACJI PAPIEROWEJ

WIDMO IR: Załącznik 7

PRZYKŁAD: WYKRYWANIE ZANIECZYSZCZENIA OLEJU MINERALNEGO ESTRAMI (na poziomie 0,5% wzwyż)

Stosowanie w ostatnich latach różnych cieczy dielektrycznych przez producentów i przedsiębiorstwa użyteczności publicznej stwarza ryzyko zanieczyszczenia krzyżowego m.in. pojemników, węży i transformatorów. Dodatkowe pasma przy liczbach falowych 1745 cm^{-1} i 3475 cm^{-1} w widmie IR oleju mineralnego, charakterystyczne dla estrów naturalnych i syntetycznych, wskazują na zanieczyszczenie.

Do wykrywania zanieczyszczenia oleju mineralnego olejem silikonowym na poziomie 80÷100ppm, powodującego pienienie, służy metoda atomowej spektroskopii emisyjnej z indukcyjnie wzbudzoną plazmą (ICE-AES)

BADANIA SPECJALNE OLEJU ORAZ IZOLACJI PAPIEROWEJ

Załącznik 7

Poszerzona ocena procesów starzeniowych izolacji papierowej w oparciu o analizę związków furanu (wartości typowe uzyskane na podstawie 4,5 tysiąca wyników otrzymanych w laboratorium Energopomiar-Elektryka).

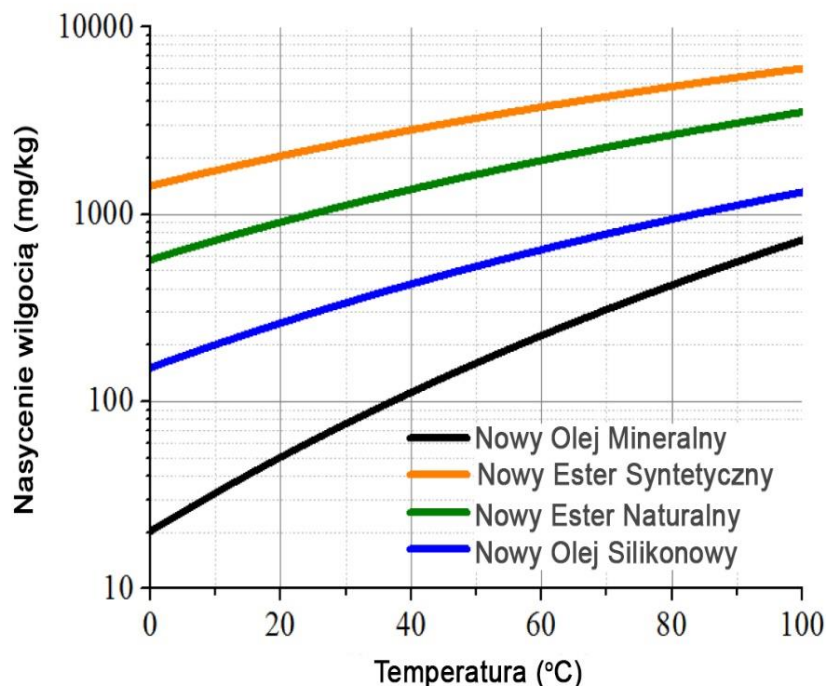
Zawartość 2FAL w oleju [ppm (mg/kg)]	Ocena stopnia zesterzenia izolacji papierowej
0	Brak cech zesterzenia
0,01÷0,20	Starzenie zapoczątkowane , niewywołujące jeszcze negatywnych zmian w wytrzymałości mechanicznej celulozy
0,21÷1,00	Starzenie naturalne wywołujące stopniowe negatywne zmiany w wytrzymałości mechanicznej celulozy (proces obserwowany na podstawie powolnych przyrostów 2FAL, zwykle bez obecności pozostałych pochodnych związków furanu), typowe dla większości transformatorów w eksploatacji
1,01÷2,00	Zesterzenie o znacznym stopniu , spotykane głównie w transformatorach o długotrwałej eksploatacji, często z rozwijającymi się uszkodzeniami typu niskotemperaturowych przegrzań wewnętrznych (zwykle stwierdza się obecność również innych niż 2FAL pochodnych związków furanu)
> 2,01	Zesterzenie zaawansowane , zazwyczaj o przyspieszonym przebiegu i znaczących przyrostach 2FAL oraz pozostałych związków pochodnych furanu
> 4,50	Zesterzenie prawie zupełne , rzadko spotykany stopień zesterzenia wskazujący na bardzo wysoką degradację celulozy

Wprowadzono: dodatkowe wskaźniki zesterzenia papieru: alkohole METANOL i ETANOL, badania siarki korozyjnej i DBDS oraz oznaczanie pierwiastków w oleju

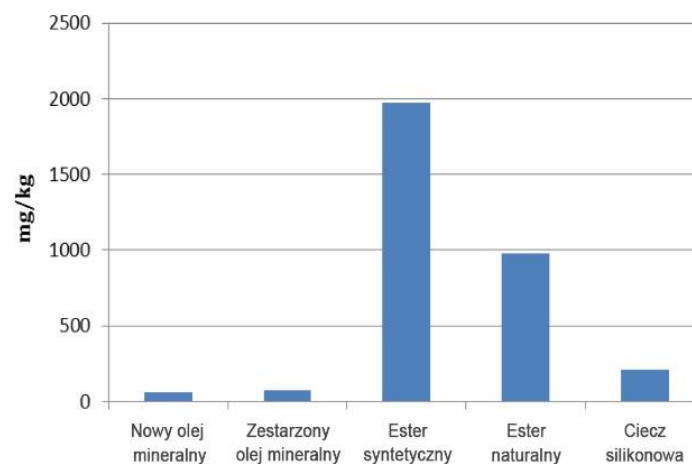

ALTERNATYWNE CIECZE DIELEKTRYCZNE ROZDZIAŁ 5

Dodatkowe informacje nt. alternatywnych cieczy dielektrycznych, w tym szczególnie estrów, z uwzględnieniem parametrów wykazujących największe różnice w stosunku do olejów mineralnych. Dotyczy to m.in. dużej rozpuszczalności wody, która nie wpływa na napięcie przebicia.

Ciecz	Ws (mg/kg) w 20°C	ϵ
Olej mineralny	55	2,2
Olej silikonowy	220	2,7
Ester naturalny	1100	3,1
Ester syntetyczny	2600	3,2

Rozpuszczalność wody zależy od polarności cieczy (wartość ϵ)

POZOSTAŁE WAŻNIEJSZE ZMIANY DOTYCZĄCE IZOLACJI CIEKŁEJ

Załącznik 12:

Wskazania do wykonania regeneracji oleju

- brak spełnienia wymagań RIET,
- profilaktycznie przed utratą zdolności eksploatacyjnej oleju, gdy:
  - wartość współczynnika utlenienia (stosunek napięcia powierzchniowego oleju do liczby kwasowej) < 300 (szczególnie dla transformatorów grupy II napełnianych olejami gorszej jakości),
  - pogorszenie wskaźników dielektrycznych (głównie rezystywności) w olejach transformatorów grupy I.

Załącznik 15:

procedura pobierania gazów z przekaźnika Buchholza do strzykawki

POZOSTAŁE WAŻNIEJSZE ZMIANY DOTYCZĄCE IZOLACJI CIEKŁEJ

Załącznik 2: Eksploatacja mis olejowych pod transformatorami

- uaktualniono przepisy i normy regulujące funkcjonowanie stanowiska transformatorowego.
- podano aktualne informacje dotyczące mis olejowych pod transformatorami napełnionymi cieczami biodegradowalnymi:

W Polsce nie ma przepisów nakazujących budowę takich mis, natomiast ostateczną decyzję o budowie misy olejowej lub wałów zapobiegających rozlaniu się cieczy na dużym obszarze podejmuje Inspektor Ochrony Środowiska właściwy dla danej lokalizacji.

Załącznik 20: Dokumenty i normy związane z Instrukcją

- podano tytuły i numery Broszur Technicznych CIGRE związanych z badaniami oleju
- Uaktualniono spis norm dotyczących izolacji ciekłej transformatorów i dławików

WNIOSKI

- ✓ Wartości kryterialne parametrów zamieszczone w RIET wyd.2022 zostały dostosowywane w ramach prac nowelizacyjnych do zmieniających się uwarunkowań oraz strategii zarządzania transformatorami, jak również bardziej rygorystycznych wymagań dla współcześnie produkowanych olejów.
- ✓ Obecnie wprowadzone wartości dopuszczalne i typowe przyjęto na podstawie analizy statystycznej wyników badań oleju krajowych jednostek.
- ✓ Program badań specjalnych oleju, uzupełniony i poszerzony o nowe metody badawcze, umożliwia rozpoznanie wielu różnych zagrożeń związanych z zanieczyszczeniami lub osłabieniem układu izolacyjnego transformatorów.

Dziękuję za uwagę

Teresa Buchacz